

THE DISCOURSIIVE PROJECTION OF THE EUROPEAN COMMUNITY IMAGINARY

Corina Popa

PhD Student, University of Bucharest

Abstract: This paper explores the discursive view of two essential component parts of the establishment of European collective identity: the citizen – homo europaeus and the community – European Union. The first part of the paper, a theoretical one, portrays and terminologically differentiates between the concepts of ‘citizen’ and ‘community’ as they are depicted in the current discursive and political studies. The part that connects the individual identity to the collective one is the citizenship. Citizenship is the acknowledgement and the approval of social and legal rights and obligations derived from the affiliation to a social and political community, based on a ‘demos’ that occupies a determined territory which gives the feeling of membership. The second part of the paper analyses the linguistic means of expressing the sense of community and the defining values for the ‘european civic model’. Textualized particularly in terms associated with the idea of ‘communio’ (a meeting of values and universal principles, a common view about democracy and solidarity), the European discursive territory has also the resources of a tie-up of interests – ‘commercium’, a dimension examined through the assessment of the forms of updating the efficiency of the topos.

Keywords: Discourse Analysis, citizenship, European Union, communio, commercium

Aspecte preliminare

Lucrarea de față are ca scop identificarea macro-ariilor tematiche, a principalelor izotopii semantice și a locurilor comune implicate în construcția comunitară. Metoda de cercetare utilizată este Analiza Critică a Discursului, paradigmă în viziunea căreia discursul, dincolo de a fi un instrument de descriere a socialului, participă la construirea acestuia, și, prin urmare, analiza discursului nu trebuie să aibă doar un caracter descriptiv. Discursul este instrumentul principal de construcție a „comunităților imaginate”, pentru că, prin intermediul său, ideea de națiune pătrunde în conștiința celor care se identifică cu ea (Martin 1995: 8). Discursul este un tip de practică socială și presupune o relație dialectică între evenimentele discursive și situațiile, instituțiile și structurile sociale în care acestea se înscriu (Wodak 1999: 157). Corpusul analizat cuprinde discursuri ale liderilor diplomați români rostite în contexte bilaterale și multilaterale, în perioada 2009-2014.

Principalele concepte a căror proiecție discursivă a fost analizată au fost cele de *comunitate, spațiu european, valori comune*.

Europa poate fi definită prin intermediul patrimoniului cultural european comun, esențial pentru identitatea sa politică și culturală. Valorificarea fondului cultural comun și stabilirea de noi proiecte culturale devin o premisă a construcției unității politice europene.

Sunt lucruri importante realizate în domeniul cultural, în domeniul turistic, într-un sens și în celălalt, ceea ce mă face să afirm că succesul parteneriatului strategic româno-ungar este de netăgăduit și trebuie să fim mândri, cu toții, de rezultatele obținute până acum. (D3)

Construirea unui *homoeuropaeus* este strâns legată un sentiment al apartenenței, de dezvoltarea dimensiunii afective față de Uniune. Identitatea europeană ca identitate socială colectivă, are, astfel, ca elemente fundamentale: identificarea cetățenilor cu organizația supranațională Uniunea Europeană și percepția mutuală a acestei apartenențe:

Însă trebuie să pregătim, pentru copiii noștri, Europa speranței. Strategia „UE 2020” intenționează să transforme Europa în principalul centru al inovării și educației, și, astfel, într-o forță de avangardă într-o lume a gigantilor aflați în competiție. Însă acest lucru nu se poate întâmpla dacă nu ne recuperăm sufletul, dacă Europa nu este animată de un entuziasm renăscut, dacă identitatea noastră continuă să dormiteze într-o lume globalizată, din ce în ce mai plină de provocări. (D1)

Identitatea colectivă are o natura fluidă, pentru că se cristalizează pe fundalul a ceea ce Zygmunt Bauman numește „modernitate lichidă”- care oferă individului posibilitatea de a alege cărei societăți dorește să aparțină. Elementul care realizează conexiunea dintre identitatea individuală și cea colectivă este *cetățenia*.

Noțiunea de cetățenie are două accepții: una *juridică*, bazată pe ansamblul normelor care reglementează raportul dintre cetățean și stat, și una *politică*, referitoare la apartenența unui individ la o colectivitate umană organizată în stat.

În studiile recente, cetățenia, ca formă de manifestare a identității poate fi analizată în două maniere: *orizontal* și *vertical*. Orientarea orizontală se referă la relațiile stabilite în interiorul unei comunități, ai cărei membri sunt uniți de un sentiment al apartenenței comune. Conceptul de analiză verticală a identității transcende granițele comunitare și se referă la imaginea pe care un grup o construiește și o perpetuează în raport cu alte grupuri. Construirea

acestei imagini, cu alte cuvinte, a identității relaționale poate fi analizată prin raportarea la cele trei modele consacrate ale cetățeniei: Aristotelic - (de tip *republican*), al drepturilor naturale, teoretizat de John Locke (de tip *liberal*) și etatist, al supunerii față de autorități, promovat de Jean Bodin și bazat pe o cetățenie de tip *caesarian*.

1. Construirea discursivă a unei comunități europene

Frecvența trimiterilor la spațiul internațional și tendința de a invoca tot mai rar teritoriul național atrag după sine prezența unui număr mare de lexeme asociate *meta-colectivului* european și mondial: *europeni, Uniune*. Unitățile frazeologice cel mai des utilizate sunt *Uniunea Europeană, spațiul internațional, comunitatea internațională*, iar tematizarea acestora presupune, în linii generale, două asocieri - *stat-comunitate și integrare-schimbare*. Locul comun care legitimează aceste asocieri este acela al *globalizării*, privită ca inevitabilă adaptare, ca schimbare derivată din logica evolutivă a istoriei.

Deși regăsim un număr mare de ocurențe ale toponimului *România*, ce desemnează în mod metonimic poporul român și comunitatea românească, spațiul pe care acesta îl înglobează se subsumează altor spații, precum Europa, NATO, Schengen etc. Dizolvarea granițelor devine o premisă a schimbării, a dezvoltării și a integrării, iar relația cu noile contururi teritoriale este asimilată prin termeni substantivali marcați euforic, precum: *integrare, dezvoltare, progres, prosperitate*.

Ideea de integrare este textualizată prin două serii de acte de vorbire:

- *Asertive*, prin care problema integrării este expusă ca un fapt, ca un rezultat al negocierilor de aderare:

În 2011 a fost relansat dialogul politic. S-a completat cadrul bilateral de cooperare. S-a înregistrat un volum apreciabil în evoluția schimburilor comerciale bilaterale, valoarea acestora fiind cea mai mare din ultimii 20 de ani. (D5)

Europa este genul nostru proxim, suntem provocați și salvați de ceea ce se întâmplă în Uniunea Europeană, începem să intrăm într-o logică prin care cu un transfer relativ de suveranitate acționăm la unison prin instituțiile pe care Tratatul de la Lisabona, ratificat și de Parlamentul României, le-a pus în funcțiune. (D12)

- *Comisive*, care mizează pe angajamentul unei permanente schimbări, până la sincronizarea cu valorile și cu normele comunitare și la însușirea aquisului comunitar:

În această privință, **sprijinim opțiunea europeană** aspirațiile europene ale țărilor Parteneriatului Estic, care doresc să-și îmbunătățească relațiile cu Uniunea Europeană **ne angajăm să continuăm cooperarea** în vederea creării unui spațiu comun al democrației, stabilității și securității. (D13)

Există o dorință reală a părților de recalibrare a relației, de a-i da mai multă substanță și amploare pozitivă, la nivel bilateral și multilateral, precum și **disponibilitate pentru un nou capitol al relației bilaterale**, cu efecte – pe care noi, la București, le sperăm decisive – asupra disipării oricăror reziduuri de neîncredere. Credem în virtuțile dialogului intens, orientat spre viitor, singurul în măsură să aducă soluții problemelor pe care încă trebuie să le rezolvăm, precum și beneficii concrete și certe cetățenilor noștri. (D5)

Izotopia integrării vizează sferele:

- **Juridică:**

Tratatul de la Lisabona a oferit un nou cadru instituțional, util în momente critice. Președinția ungară va avea avantajul de a lucra în acest cadru instituțional care a fost deja testat în cursul anului trecut. (D10)

- **Socială:**

Să nu uităm că **sute de mii de cetățeni români muncesc în Spania**, creând astfel o verigă puternică între economiile noastre. (D6)

Pe lângă guverne, **organizațiile neguvernamentale, societatea civilă, parlamentele și comunitățile locale** acționează deja pentru a găsi cele mai bune soluții. (D9)

- **Economică:**

Schimburile comerciale între România și Ungaria au crescut de peste trei ori și jumătate în perioada 2004-2008. După o scădere din anul 2009, în contextul crizei economice globale, în anul 2010 a fost înregistrat un reviriment al acestora, Ungaria situându-se pe locul 4 în totalul schimbului comercial. (D4)

O temă în care am putea găsi soluții în cadrul ONU este cea a îmbunătățirii funcționării sistemului și instituțiilor bancare și financiare. Instituțiile bancare și financiare naționale și internaționale ar trebui să devină tot mai mult un partener al guvernelor. (D9)

- **Geostrategică:**

Ucraina este, din punct de vedere geografic, cel mai mare vecin al României și are o importanță deosebită în ecuația stabilității și securității regionale și europene. (D2)

Regiunea Mării Negre, ca parte a Europei și pod spre Caucaz, spre Asia Centrală și spre Afganistan, este o altă zonă importantă pentru stabilitatea euro-atlantică. (D7)

- **Politică:**

Statul de drept reprezintă baza pentru dezvoltarea socială și economică susținută și pentru o protecție adecvată a tuturor drepturilor omului și libertăților fundamentale. (D8)

Sub aspect politic, relațiile sunt excelente, dialogul la nivel înalt, prezidențial, parlamentar și guvernamental, dar și la nivel tehnic, desfășurându-se după un calendar dens. (D2)

- **Militară:**

Asigurarea securității, atât la nivel regional, cât și internațional, reprezintă o prioritate de politică externă a fiecăruia dintre statele noastre. (D4)

României va fi chemat să ratifice Acordul privind amplasarea sistemului de apărare împotriva rachetelor balistice al Statelor Unite în România, care a fost semnat recent la Washington și care reprezintă un pas important către sporirea securității atât a României cât și a Statelor Unite. (D7)

Ansamblul raporturilor româno-ucrainene cuprinde domenii vaste și variate de interacțiune, dialogul politic bilateral fiind completat cu dosare precum: integrarea europeană a Ucrainei, protecția minorităților naționale la standarde europene, intensificarea cooperării regionale și transfrontaliere, soluționarea durabilă a conflictelor înghețate. (D2)

2. Construirea discursivă a unor valori comune

Alături de trecut și de amintirile pe care acesta le presupune, datorită importanței lor în orice societate, valorile și aspirațiile ocupă un rol esențial în fundamentarea identității unei

comunități. Setul de valori, de deziderate împărtășite dau naștere dimensiunii simbolice a unei națiuni, ce se înscrie în contururile *idealului social*.

Discursul diplomatic invocă o serie amplă de *valori colective*, făcând abstracție de cele *individuale*, în sensul pe care Tarde (1980) îl dădea acestor concepte: *valorile sociale* sau *obiective* sunt produsul interacțiunii sociale a celor individuale, a subiectivităților. În timp ce *valorile individuale* reflectă percepții subiective, ce depind de variabilele dimensiunii cognitive și de cele ale intensității deziderative, *valorile colective* iau naștere în urma punerii în comun a valorilor individuale.

Din seria largă de sfere axiologice în care pot fi clasificate valorile colective, analiza corpusului relevă preferința pentru:

- Sfera morală și religioasă: *responsabilitate, onestitate, sinceritate, credință*:

Doamnelor și domnilor senatori, vă mulțumesc pentru atențieși mă bucur că parcurgem împreună acest moment important din viața politică a României sub **oblăduirea sfântului ierarh Nicolae**. (D10)

Aș dori, de aceea, să îmi exprim încrederea că, și în perioada următoare, parteneriatul româno-ungar va cunoaște un ritm și mai susținut de dezvoltare, pe baza **respectului, toleranței, încrederii și înțelegerii reciproce** pe care guvernele noastre le promovează constant. (D4)

- Sfera politico-instituțională: *egalitate, dreptate, altruism, democrație*:

Considerăm că este important să menținem angajamentul Ucrainei pe **calea cooperării și reformelor**, în concordanță cu propriul său interes și cu **valorile și principiile democratice** ale NATO. (D7)

La nivel național, **statul de drept** translatează conceptual **nevoia unui cadru legal și constituțional stabil și predictibil**, respectat de toți actorii din societate și **garantat de o justiție independentă**. (D8)

Alegerile libere și corecte, un executiv responsabil, o justiție eficientă și independentă, care să garanteze **statul de drept**, sunt indispensabile pentru a asigura **respectarea drepturilor fundamentale într-o societate democratică**. (D9)

- Sfera tehnică și economică: *eficiență, randament*:

Cele peste 11.500 de companii românești cu capital ungar și cele peste 6.000 de companii cu capital românesc din Ungaria dau o **dinamică deosebită legăturilor economice dintre statele noastre**. (D3)

Este în interesul nostru comun să sprijinim **păstrarea rolului politicilor de coeziune și agricole** în viitorul buget al UE după 2013. Acestea sunt cele mai potrivite instrumente de **reducere a disparităților și de promovare a competitivității** în cadrul UE. (D5)

Un alt criteriu de clasificare a valorilor ar putea avea în vedere distincția pe care Perelman și Tyteca o realizează între valorile abstracte și cele concrete: spre deosebire de cea abstractă, valoarea concretă „trebuie privită sub aspectul său de realitate unică” (Perelman, Olbrechts-Tyteca, 2012: 102). La granița dintre cele două categorii se află o serie de comportamente și de virtuți ce pot fi concepute doar în raport cu valorile concrete: *solidaritatea, angajamentul, disciplina* etc.

În discursul diplomatic, personalitățile, reperele culturale mondiale devin forme simbolice de desemnare a valorilor concrete, care, la rândul lor, sunt purtătoare ale unor valori abstracte precum *curajul, bunătatea, credința, profesionalismul* etc.:

Aș dori să evoc **cuvintele unuia dintre cei mai mari diplomați și juriști români ai perioadei interbelice, Vespasian V. Pella**, care a adus o contribuție majoră la promovarea ideii unei curți penale internaționale și la fundamentarea dreptului penal internațional. (D8)

Debutul relațiilor diplomatice dintre România și Finlanda este marcat de **inițiativacătățeanului finlandez Edvard Evensen**, negustor din Helsingfors (vechea denumire a capitalei Helsinki), care, la 14 iulie 1890, îi adresa ministrului plenipotențiar al României la Sankt Petersburg, Emil Ghika, o scrisoare în care îi propunea crearea unei reprezentanțe consulare a României în respectivul oraș, asumându-și responsabilitatea conducerii ei. (D2)

Euro-entuziasmul lui Ortega este mai mare decât am putea îndrăzni să sperăm în aceste zile. (D6)

România nu apare ca un spațiu izolat, ci ca unul de realizare a unor valori, precum *integrarea, dezvoltarea economică, participarea la realizarea principalelor obiective internaționale* (pacea și cooperarea), până la identificarea completă cu dezideratele oricărui stat democratic. În această ipostază, „proiectul colectiv românesc” de dezvoltare și de promovare a valorilor universale trasează o distanță imaginară între un prezent marcat de

dorința schimbării și un viitor ideal, printr-o serie de *acte de vorbire comisive*, menite să accentueze dorința de angajare și de acțiune: „vom continua să cooperăm”, „vom lucra împreună cu colegii noștri ungari și îi vom sprijini activ pentru atingerea acestor obiective comune”, „ne dorim standarde europene pentru comunitatea românească din Ucraina”.

3. Construirea discursivă a unui prezent și viitor comune

Proiecția în viitor a „meta-colectivului european” se realizează prin:

- O izotopie a schimbării, articulată în jurul unui număr mare de lexeme ce alcătuiesc o paradigmă a transformării:

Să conlucrăm în această privință pentru a identifica noi mijloace de cooperare și pentru a propune proiecte de interes comun care să fie incluse în viitorul Plan de Acțiune al Strategiei UE pentru regiunea Dunării. (D14)

Trebuie să ne concentrăm asupra comunităților și să **creștem capacitatea** autorităților locale de utilizare a fondurilor europene.

Trebuie să identificăm un set de bune practici din toate statele membre, inclusiv din cele membre ale Decadei de incluziune a romilor, pentru a generaliza inițiativele și proiectele care au dat rezultate bune. (D21)

- O izotopie a dezideratelor, ce vizează stabilitatea și dezvoltarea comunitară:

Putem vorbi astăzi despre **priorități** punctuale ale politicii externe a României: intrarea cât mai repede posibil în sistemul Schengen, în regimul Visa Waiver, atragerea la scară corespunzătoare a **investițiilor** directe, **deschiderea cooperării** de cercetare și dezvoltare și mărirea și **diversificarea** neîntârziată a exporturilor românești. (D16)

Ne dorim ca statele partenere din regiune să fie **implicate** în procese de consultare la nivel comunitar, în special în domenii precum **interconectarea infrastructurilor** de transport și energetice, **protecția mediului** și energii regenerabile sau contactele people-to-people care pot facilita schimbul de valori în ariile educației, cercetării sau culturii. (D19)

Dorim soluționarea chestiunii canalului Bâstroe în conformitate cu standardele dreptului internațional al mediului. Dorim să finalizăm Acordul de mic trafic la frontieră. **Dorim amplificarea cooperării economice** și a schimburilor comerciale. De asemenea, **dorim**

susținerea proiectelor de cooperare în cadrul inițiativelor regionale (Parteneriatul Estic, SUERD, Sinergia Mării Negre, OCEMN). (D5)

Concluzii

Această secțiune propune o analiză a temelor, a locurilor comune și a izotopiilor semantice implicate în construcția comunitară.

Lexemele, sintagmele și enunțurile care desemnează diversele forme ale consensului gravitează în jurul a **cinci macro-arii tematice**, pe care le-am delimitat după cum urmează:

- a. **Ideea unui *homoeuropaeus***, reflectată în atașamentul emoțional față de Europa și strâns legată de existența unei mentalități europene, evidentă în atitudini și în obiceiuri;
- b. **Povestirea unor momente de istorie comună, invocarea parcursului istoric comun**, a personajelor marcante din istoria europeană.
- c. **Construirea discursivă a unor valori comune, valorificând sferele axiologice** împărtășite și recunoscute de toți membrii comunității europene.
- d. **Construirea discursivă a unui prezent și viitor comune**
- e. **Construirea discursivă a unei comunități europene**

Astfel, toate discursurile analizate devin un demers de (re)confirmare discursivă a unui spațiu comun, care exagerează dimensiunile zonei consensuale, prin reliefarea succesivă a tuturor formelor recognoscibile ale acesteia: *valorile, proiectele, atributele, trecutul, dezideratele comune*.

Bibliografie

Anderson, B., 2006, *Imagined Communities*, London, Verso.

Benveniste, Émile, 2000, *Probleme de lingvistică generală*, București, Teora.

Bourdieu, Pierre, 2000, *Simțul practic*, Iași, Institutul European.

Brown, P, Levinson, S.C., 1978, "Universals in language usage: Politeness phenomena", în E. Goody (ed.), *Questions and politeness: Strategies in social interaction*, Cambridge, Cambridge University Press: 56-290.

Du Bois, J.W., 2007, "The stance triangle", în Englebretson (ed.), 2007: 139–182.

Chambers, J., 1995, *Sociolinguistic theory: Linguistic variation and its social significance*, Cambridge, Blackwell, 1995.

Cvasnî-Cătănescu, Maria, 2006, *Retorica publicistică: de la paratext la text*, București, Editura Universității din București.

Englebretson, R. (ed.), 2007, *Stancetaking in discourse: subjectivity, evaluation, interaction*, Amsterdam, Philadelphia.

Fairclough, N., Wodak, R., 1997, „Critical Discourse Analysis”, în Dijk, T.V.(ed.), *Discourse as Social Interaction*, London, Sage Publications, p. 258-284.

Habermas, Jürgen, 1971, *Toward a rational society: student protest, science and politics*, Boston, Beacon Press, vol. 404.

Hall, Stuart, 1971, *Old and New Identities*, University of Minnesota Press.

Haverkate, H., 1994, *La cortesía verbal. Estudiopragmalingüístico*, Madrid, Gredos.

Ionescu-Ruxăndoiu, 2003, Liliana, *Limba și comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*, București, Ed. All Universitar.

Kerbrat-Orecchioni, Catherine, 2002, *L'énonciation de la subjectivité dans le langage*, Paris, Armand Colin.

Laclau, Ernesto, Mouffe, Chantal, 2001, *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*, NY, Verso.

Mainguneau, Dominique, 2007, *Analiza textelor de comunicare*, Iași, Institutul European.

Martin, D., 1995, „The choices of identity”, în *Social identities*, vol. 1 (1), p. 5-20.

Morin, Edgar, 2002, *Gândind Europa*, București, Editura Trei.

Parekh, Bhikhu, 1994, „Discourses on National Identity”, *Political Studies*, XLII.

Perelman, Chaïm, Olbrechts-Tyteca, Lucie, 2012, *Tratat de argumentare. Noua retorică*, Iași, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași.

Roventă-Frumușani, Daniela, 2000, *Argumentarea-modele și strategii*, București, Bic All.

Ștefănescu, Ariadna, 2010, „Emoție și impolitețe în discursul și interdiscursul condamnării trecutului totalitar din România”, în Liliana Ionescu Ruxăndoiu (coord.), *Dialog, discurs, enunț. In memoriam Sorin Stati*, București, Editura Universității din București, p. 73-99.

Ricoeur, Paul, 2003, *Sí mismo como otro*, Mexic, Siglo Veintiuno Autores.

Van Dijk, T.A., 2006, *Ideología. Una aproximación multidisciplinaria*, Sevilla, Gerdisa Editorial.

Vasilescu, Andra, 2011: *Construcția identității parlamentare: cadru teoretic*, în vol. Rodica Zafiu, Camelia Ușurelu, Helga Bogdan-Oprea (ed.), *Limba română. Ipostaze ale variației lingvistice. II.. Pragmatică și stilistică*, București, Editura Universității din București, p. 305-315.

Wodak, R., De Cillia, R., Reisigl, M., 1999., „The discursive construction of national identities”, în *Discourse & Society*, 10(2), p. 149-173.

Wodak, Ruth, de Cillia, Rudolf, Martin Reisigl, Liebhart, Karin, 2009, *The discursive construction of national identity*, Edinburgh, Edinburgh University Press.

Zafiu, Rodica – „Strategii ale impreciziei: expresii ale vagului și ale aproximării în limba română și utilizarea lor discursivă” (a) în *Actele Colocviului Catedrei de limbă română*, 22-23 noiembrie 2002, București, Ed. Universității, p.363-376.

Zafiu, Rodica, 2007, *Limba și politică*, București, Editura Universității din București.

Zafiu, Rodica, „Modalizarea”, în Guțu Romalo, V. (coord.), 2008, *Gramatica limbii române*, I-II, ediție nouă [GALR] – București, Editura Academiei Române.

Zafiu, Rodica, 2010, „Ethos, pathos și logos în textul prediciei”, în Al. Gafton, Sorin Guiăși Ioan Milică (ed.), *Text și discurs religios*, II, Iași, Editura Universității “Al. I. Cuza”, p. 27-38.